

RAAP-NOTITIE 4281

Bestemmingsplangebied herstructurering Nieuw-Buinen

Gemeente Borger-Odoorn
Archeologisch vooronderzoek: een
bureauonderzoek

Archeologisch Adviesbureau

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Buro Vijn

Titel: Bestemmingsplangebied herstructurering Nieuw-Buinen, gemeente Borger-Odoorn;
archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: eindversie

Datum: 4 september 2012

Auteur: [REDACTED]

Projectcode: BONBU

Bestandsnaam: NO4281_BONBU.doc

Projectleider: [REDACTED]

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 53213

Autorisatie: [REDACTED]

Bevoegde overheid: gemeente Borger-Odoorn

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-[REDACTED]

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2012

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens

- *type onderzoek*: archeologisch bureauonderzoek
- *bevoegde overheid*: gemeente Borger-Odoorn
- *onderzoekskader*: aanvraag omgevingsvergunning bestemmingsplan herstructurering Nieuw-Buinen.
- *locatie*:
 - *naam*: bestemmingsplangebied herstructurering Nieuw-Buinen
 - *provincie*: Drenthe
 - *gemeente*: Borger-Odoorn
 - *plaats*: Nieuw-Buinen
 - *toponiem*: het Nije Daip
 - *oppervlakte* plangebied: circa 11 hectare
 - *kaartblad topografische kaart Nederland, schaal 1:25.000*: 12H en 13C
 - *centrumcoördinaten (X/Y)*: 260.150/555.050
- *afbakening onderzoeksgebied*: tot een zone van 300 m buiten het plangebied
- *ARCHIS-vondstmeldingsnummer(s)*: niet van toepassing
- *ARCHIS-waarnemingsnummer(s)*: niet van toepassing
- *ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer*: 53213
- *documentatie*: de documentatie van het project wordt bij RAAP bewaard onder projectcode 18656 BONBU.

1.2 Aanleiding en doelstelling

In het plangebied (zie figuur 1) zijn bodemingrepen gepland (zie § 2.5 voor een uitgebreide beschrijving) die mogelijk bedreigend zijn voor eventuele archeologische resten. In overleg met de archeologische adviseur van de gemeente Borger-Odoorn is besloten dat het archeologisch onderzoek uit een bureauonderzoek moet bestaan. Hieruit moet blijken of en waar in het bestemmingsplangebied nog sprake zou kunnen zijn van eventuele intacte archeologische waarden (bijv. in de nooit bebouwde en daardoor naar verwachting niet diep verstoorde deellocaties in het bestemmingsplangebied). Voorts moet worden aangegeven welk type archeologisch onderzoek in de betreffende deellocaties uitgevoerd moet worden in geval van bodemingrepen die het bodemarchief zouden kunnen schaden.

1.3 Onderzoeksvragen

1. Zijn er bekende archeologische waarden in het plangebied?
2. Wat is de gespecificeerde archeologische verwachting?
3. Is archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk en, zo ja, waar en hoe?

1.4 Randvoorwaarden

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

Archeologische perioden			
Tijdperk			Datering
Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)			1795
Nieuwe tijd		B	1650
		A	1500
Middeleeuwen	Laat		1250
		Vol	1050
	Vroeg	Ottoons	900
		Karolingisch	725
		Merovingisch laat	525
		Merovingisch vroeg	450
Romeinse tijd		Laat	270
		Midden	70 na Chr.
		Vroeg	15 voor Chr.
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
		Jong B	16.000
		Jong A	35.000
		Midden	250.000
		Oud	

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek dient om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Hiervoor worden verschillende bronnen gebuikt.

2.2 Geomorfologie en bodem en landschappelijke ontwikkeling

- *bodem (ontleend aan ARCHIS)*: noord(west)elijke deel plangebied: moerige eerdgronden met een veenkoloniaal dek en een moerige tussenlaag op zand (code iWz, grondwatertrap III); zuidelijke deel niet gekarteerd (bebouwing).
- *geomorfologie (ontleend aan ARCHIS)*: noord(west)elijke deel plangebied: (laaggelegen) veenkoloniale ontginningsvlakte (code2M44); zuidelijke deel niet gekarteerd (bebouwing).

Nieuw Buinen ligt in het veenkoloniale gebied van oostelijk Drenthe. Tijdens enkele fasen van de laatste ijstijd (Weichselien: 115.000-10.000 jaar geleden) had Nederland het uiterlijk van een Arctische poolwoestijn waarin plantengroei nagenoeg onmogelijk was. De wind had in dit landschap vrij spel en kreeg vat op de (zand)ondergrond. Als gevolg hiervan traden op grote schaal verstuivingen op, waarbij over grote delen van Nederland dikke lagen zogenaamd dekzand werden afgezet. Dit dekzand is niet overal als een egale, vlakke deken afgezet: op veel plekken zijn duinen, ruggen en kopjes in het dekzand ontstaan. Het zijn juist deze reliëfrijkere delen van het landschap die aantrekkelijke vestigingslocaties voor prehistorische nederzettingvormen hebben gevormd. Op het Weichselien volgt de relatief warme periode die het Holoceen wordt genoemd (ca. 10.000 jaar geleden tot heden). Wind en water hadden geen vat meer op de ondergrond, doordat deze als gevolg van het snel veranderende klimaat begroeid raakte. Al snel echter (Atlanticum) begon het gebied onder invloed van een stijgende grondwaterstand te vernatten en vond in de laaggelegen, slecht ontwaterde delen van het landschap, laagveenvorming plaats. Geleidelijk aan ging het laagveen over in voedselarm hoogveen, dat zich vanuit de gebieden met een slechte afwatering lateraal over het landschap uitbreidde. Gelet op de archeologische bevindingen ziet het er niet naar uit dat dit veengebied (intensief) bewoond werd. Dit geldt waarschijnlijk vanaf het Neolithicum. Pas in de loop van de 19e eeuw werd het hoogveen-gebied in de omgeving van Nieuw-Buinen ontgonnen en in cultuur gebracht. Als gevolg van deze ontginningen is het veen vaak grotendeels verdwenen en ligt het oorspronkelijke dekzandlandschap weer aan of nabij de oppervlakte.

2.3 Archeologische gegevens

- *bekende archeologische vindplaatsen volgens het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS2) in het plangebied en in een zone tot 300 m eromheen: geen*

- eerder uitgevoerd onderzoek in het plangebied en de omgeving volgens ARCHIS2: zie tabel 2

meldingsnr.	resultaat/advies	opmerking
23628	inventariserend booronderzoek	geen veen of moerige laag meer aanwezig en geen podzolbodem gevormd. Verstoorde bodemopbouw. Vrijgegeven.
23681	inventariserend booronderzoek	Bodem grotendeels verstoord (mengwoelen/diepploegen). Geen zandkopjes aangetroffen. Vrijgegeven.
32752	inventariserend booronderzoek	Geen veen of moerige laag meer aanwezig en geen podzolbodem gevormd. Vrijgegeven.
33372	inventariserend en karterend booronderzoek	Twee zandkoppen: geen archeologische indicatoren aangetroffen. Vrijgegeven.

Tabel 2. Overzicht van eerder archeologisch onderzoek in en rond het plangebied.

2.4 Historische situatie

Voor het onderzoek naar de historische situatie is gebruik gemaakt van Franse kaarten (Versfelt & Schroor, 2001), een kaart uit de Atlas van Huguenin (Versfelt & Schoor, 2005), de oudste Kadastrale Minuut en diverse historische/topografische kaarten (bron: <http://watwaswaar.nl>).

- *historisch gebruik*: het plangebied heeft deel uitgemaakt van het Bourtangermoeras, een uitgestrekt hoogveengebied rond het oerstroomdal van de Hunze in (zuid)oostelijk Groningen en Drenthe en in het Eemsdal in aangrenzend Duitsland. Het Bourtangermoeras werd aan de westzijde begrensd door de Hondsrug, met daarop onder meer de dorpen Gieten, Gasselte, Drouwen, Bronneger en Buinen. Vanaf de Late Middeleeuwen vond vanuit Drentse dorpen de eerste vervening van de randzone van het Bourtangermoeras plaats en vestigden zich mensen op hooggelegen dekzandruggen en/of -kopjes in het beekdal van de Hunze. Aan de westrand van het uitgestrekte hoogveengebied werd lokaal veen afgegraven voor de turfwinning. Hier ontstonden vanaf de 17e eeuw plaatsen als Gasselternijveen en Buinerveen. De toenemende vraag naar turf leidde ertoe dat de stad Groningen medio 18e eeuw besloot een kanaal door het Bourtangermoeras te graven om de ontginning van het gebied te bevorderen. Dit kanaal, het Stadskanaal, werd parallel aan de Jan Sems Linie (de in 1615 vastgestelde grens tussen Groningen en Drenthe) gegraven tussen de stad Groningen en Ter Apel. Aan de Drentse zijde werden haaks op het Stadskanaal zijkanalen gegraven, de zogenaamde monden. Hierlangs ontstonden lintdorpen (veenkolonieën), bijvoorbeeld Drouwenermond, Eerste en Tweede Exloërmond en Buinermond: het huidige Nieuw-Buinen.

Op de desbetreffende Franse kaart uit circa 1812 en op die van Huguenin uit circa 1825 (die gebaseerd was op de Franse kaarten) is het 'Buiner Moeras' ter hoogte van het plangebied nog onontgonnen en onbewoond. Wel is op beide kaarten te zien dat het Stadskanaal aangelegd was tot aan de voormalige Buinerstreng (de bovenloop van het Page Diep). Deze situatie was rond 1825 echter al verouderd (Versfelt & Schroor, 2005: 89). Op de oudste kadastrale minuut uit de periode 1911-1832 is geen bebouwing zichtbaar. Wel is de omgeving al onderverdeeld in lange stroken.

Op de veldminuten uit 1852-1853 van de Topografische en Militaire Kaart is de Buiner Mond met de voor Drentse monden karakteristieke vertakkingen, de Noorder- en Zuider Hoofdvaart (huidige Noorder- en Zuiderdiep) weergegeven (zie figuur 2). Hierlangs is de al vrij dichte lintbebouwing van Nieuw Buinen te vinden. Binnen het plangebied zelf is op dat moment nog geen sprake van bebouwing. Haaks op het Noorder- en Zuiderdiep staan brede sloten (de wijken) afgebeeld met ertussen telkens twee langgerekte kavels. Soms, zoals in het plangebied het geval is, waren deze onderverdeeld in kleinere rechthoekige percelen gras- en akkerland. De situatie die op de Chromotopografische Kaart des Rijks uit 1899/1905 wordt weergegeven, is bijna identiek (zie figuur 3). Binnen het plangebied is bebouwing nog steeds afwezig, al is daarbuiten de lintbebouwing verdicht. Wel zijn nu alle kavels tussen de wijken onderverdeeld in veel kleinere, rechthoekige percelen met overwegend akkerland, gescheiden door slootjes.

Uit diverse topografische kaarten uit de 20e eeuw (<http://www.watwaswaar.nl>) blijkt dat het plangebied in elk geval tot na 1959 alleen agrarisch gebruikt werd. Op de topografische kaart uit 1971 is in het plangebied sprake van het begin van de huidige bebouwing. In de hierop volgende decennia is het plangebied geleidelijk aan volgebouwd.

- *consequentie voor de archeologie (verwachting, verstoringen, resten van historische bebouwing)*: op grond van het bovenstaande wordt geen archeologisch relevante bebouwing in het plangebied verwacht. Verstoring van de oorspronkelijke bodemopbouw zal zich hebben voorgedaan bij de ontginning en verkaveling van het plangebied. Hierbij zal het oorspronkelijke veenpakket grotendeels verdwenen en de top van het onderliggende dekzand aangetast zijn. Het graven van de wijken die het plangebied deels in de lengterichting doorsnijden en deels begrenzen, het graven van sloten en de aanleg van de 20e eeuwse woonwijk zullen eveneens tot aanzienlijke verstoringen van de bodem hebben geleid.

2.5 Huidige en toekomstige situatie

- *huidig gebruik*: tot in de jaren 70 van de 20e eeuw was een (groot) deel van het plangebied nog in gebruik als wei- en akkerland (zie § 2.4). Inmiddels is het plangebied voor het overgrote deel bebouwd en verhard, enkele groenstroken daargelaten.
- *toekomstig gebruik*: de Linnaeuslaan en Chrysantstraat en omgeving worden ingrijpend geherstructureerd: circa 80 woningen zullen worden gesloopt, circa 20 woningen worden 'gekeerd' (voor- en achterzijden worden omgedraaid) en circa 40 nieuwe woningen worden gebouwd. De exacte aantallen zijn afhankelijk van de inrichting van het gebied van de voormalige Parklaanschool. Ook de infrastructuur wordt aangepast. Haaks op het Noorderdiep zal ter plaatse van de multifunctionele accommodatie De Noorderbreedte, parallel aan de bestaande Linnaeuslaan en Chrysantstraat, over grote lengte het Nije Daip worden gerealiseerd. Deze nieuwe wateras volgt een voormalige veenkoloniale wijk (zie § 2.4), waardoor in het plangebied de oorspronkelijke veenkoloniale structuur van het dorp weer herkenbaar wordt.
- *consequentie voor de archeologie*: de herinrichting van het plangebied kan leiden tot verdere verstoring van eventueel aanwezige archeologische waarden.

3 Gespecificeerde archeologische verwachting en advies

- *archeologische verwachting en gemeentelijk advies:* volgens de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden; een globale archeologische verwachtingskaart gebaseerd op de bodemkaart, die alleen nog gebruikt wordt als een recentere verwachtingskaart niet voorhanden is) ligt het plangebied in een zone met een lage tot middelhoge trefkans (het zuidelijke deel van het plangebied is niet gekarteerd). Deze kaart is inmiddels achterhaald. De gemeente Borger-Odoorn heeft een archeologische verwachtingen- en beleidsadvieskaart laten opstellen (Aalbersberg & Van Beek, 2011), die in december 2011 door de gemeenteraad is vastgesteld. Volgens deze kaart geldt voor het plangebied het advies 'vrijgeven, geen onderzoek nodig, maar wel meldingsplicht'. Gelet op de ongebruikelijk grote omvang van het plangebied en de geplande ingrepen is besloten hiervan af te wijken.
- *gespecificeerde archeologische verwachting:* nederzettingsresten uit de periode Neolithicum t/m 19e eeuw zijn in het plangebied niet te verwachten. In de top van het dekzand zouden wel nog resten uit het Mesolithicum of Laat Paleolithicum aanwezig kunnen zijn. Gezien de resultaten van de archeologische onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied (zie § 2.3) is het aannemelijk dat ook in het plangebied de dekzandondergrond zich ondiep onder het oppervlak bevindt. De kans dat de top van dit dekzand, met hierin eventuele vuursteenvindplaatsen, verstoord is als gevolg van de aanleg van de huidige woonwijk (bouwrijp maken, egaliseren, funderen tot in het zand e.d.) wordt op grond hiervan groot geacht. De top van het oorspronkelijke veenpakket is vermoedelijk geheel verdwenen als gevolg van turfwinning. De verwachting is dat eventueel aanwezig veen sterk verstoord is als gevolg van de veenkoloniale ontginning en/of latere verkavelingen. Hierop wijzen ook de resultaten van eerder uitgevoerde archeologische booronderzoeken in de directe omgeving van het plangebied (zie § 2.3), waarbij geen veen en/of moerige laag werd aangetroffen. In het plangebied zijn geen bebouwingsresten te verwachten die horen bij de 19e eeuwse ontginning. Van die ontginning zijn alleen nog opgevolde wijken en sloten te verwachten.
- *Archeologisch advies:* gezien de gespecificeerde archeologische verwachting wordt de kans op de aanwezigheid van intacte archeologische waarden in het plangebied klein geacht. Gelet op de grote omvang van het plangebied wordt geadviseerd te handelen conform het gemeentelijke beleid voor het omringende veenkoloniale gebied met een middelhoge of lage archeologische verwachting. Daar moet in geval van plannen met een omvang vanaf 2 ha en een verstoringsdiepte groter dan 0,3 m een veldinspectie uitgevoerd worden op locaties met ontsluitingen groter dan enkele honderden vierkante meter. Voor een veldinspectie is een door de bevoegde overheid goedgekeurd Programma van Eisen (PvE) vereist. In het plangebied is een locatie zoals hierboven genoemd voorhanden, namelijk de opnieuw uit te graven voormalige veenkoloniale wijk, het Nije Daip. Daarbij zal over grote lengte het bodemprofiel blootgelegd worden. Geadviseerd wordt om tijdens het droog ontgraven van

deze wijk een archeologische veldinspectie uit te voeren waarbij aan de hand van dit lengte-profiel de bovenstaande archeologische verwachting wordt getoetst. Hierbij dient vastgesteld te worden wat de aard en diepte van de dekzandondergrond in het plangebied is en of hierin eventueel reliëf aanwezig is. Eventuele archeologische sporen/vondsten en sporen/vondsten die verband houden met de 19e-eeuwse ontginning, moeten ook gedocumenteerd worden.

Voor de overige terreindelen van het (bestemmings)plangebied wordt archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

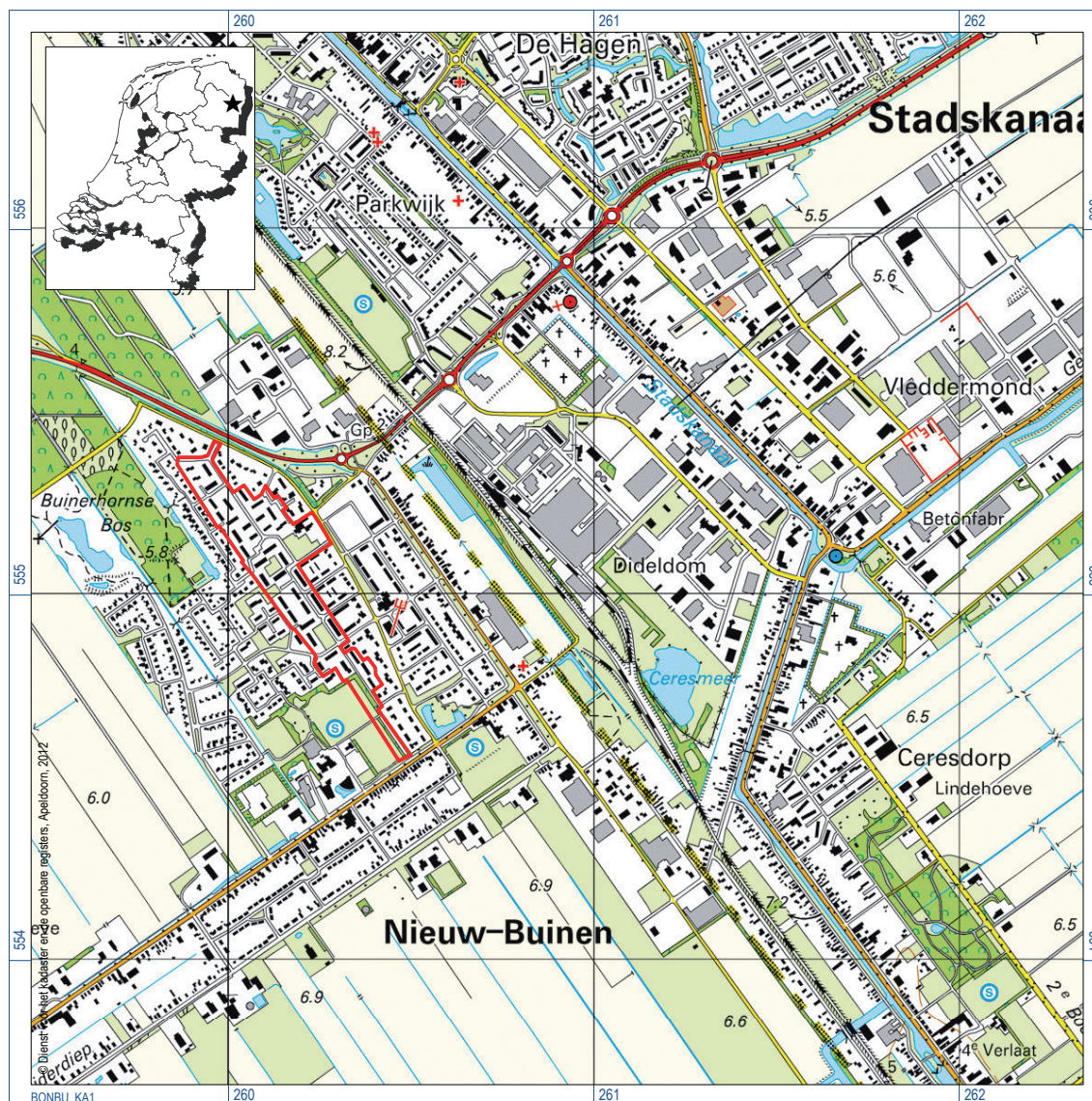
Mochten bij de werkzaamheden archeologische resten worden aangetroffen, dan dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij de bevoegde overheid (gemeente Borger-Odoorn, tel. 140591).

Literatuur

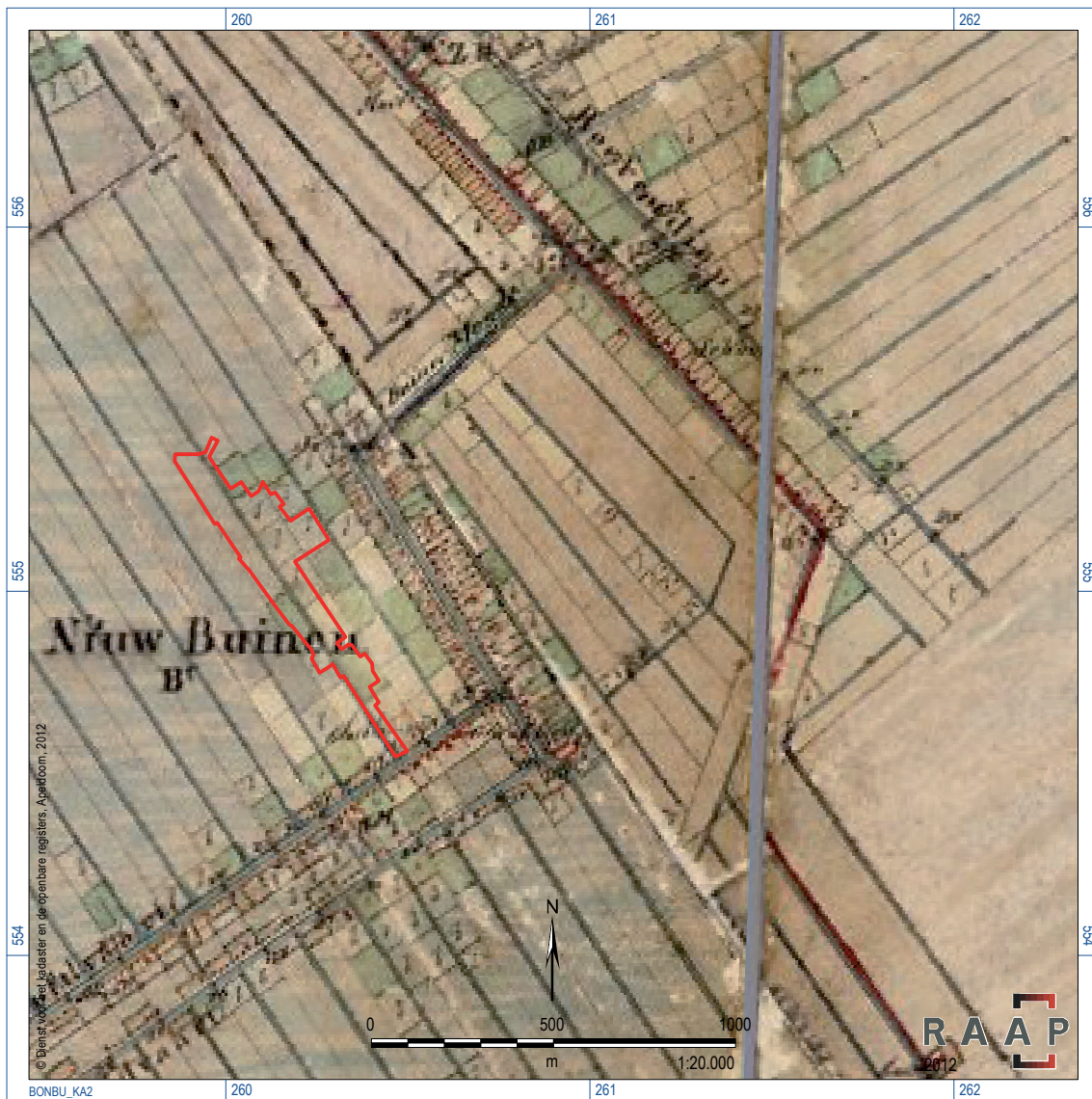
- Aalbersberg, G. & J.L. van Beek**, 2011. Gemeente Borger-Odoorn; een archeologische verwachtingen- en beleidsadvieskaart. *RAAP-rapport* 2186. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Deeben, J.H.C. (red.)**, 2008. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 155. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort (info: www.cultureelerfgoed.nl).
- Versfelt, H.J. & M. Schoor**, 2001. *De Franse kaarten van Drenthe en de noordelijke kust 1811-1813*. Heveskes Uitgevers, Groningen.
- Versfelt, H.J. & M. Schoor**, 2005. *De Atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819-1829*. Heveskes Uitgevers, Groningen/Veendam.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland, schaal 1:50.000; Deel 2: Noord-Nederland 1851-1855*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Overzicht van figuren en tabellen

- Figuur 1.** Ligging van het plangebied (rode lijn); inzet: ligging in Nederland (ster)
- Figuur 2.** Het plangebied (rode lijn) geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1852/1853 (bron: <http://www.watwaswaar.nl>).
- Figuur 3.** Het plangebied (rode lijn) geprojecteerd op de Bonnekaart uit 1900 (bron: <http://www.watwaswaar.nl>).
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.
- Tabel 2.** Overzicht van eerder archeologisch onderzoek in en rond het plangebied.

Figuur 1. Ligging van het plangebied (rode lijn); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Het plangebied (rode lijn) geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1852/1853 (bron: <http://www.wat-waswaar.nl>).

